

ผู้สูงวัยกับการดำเนินชีวิตตามหลักพรหมวิหาร 4 และทิศ 6^{*}
ELDERLY LIFESTYLE ACCORDING TO 4 BRAHMMAVIHARA,
6 DIRECTION PRINCIPLE

ณรงค์ ปัดแก้ว,
Narong Pudkaew
รวิโรจน์ ศรีคำภา,
Raweerose Sricompa
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
Mahachulalongkornrajavidyalay Univercity, Phrae Campus
E-mail : narong2513@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันสังคมไทยได้ก้าวสู่สังคมผู้สูงวัยอย่างเต็มรูปแบบ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในบริบททุกพื้นที่ของชุมชนต่าง ๆ นั้น มีประชากรผู้สูงวัยมากกว่าอดีต ประกอบกับสังคมไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพล จากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น ในบทความนี้จึงได้นำเสนอประเด็นของผู้สูงวัย ได้แก่ หลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร 4 และทิศ 6 ในฐานะที่ผู้สูงวัยเป็นศาสนบุคคลที่เป็น องค์ประกอบของบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา จึงมีส่วนสำคัญในการนำ หลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้สูงวัย รวมทั้งบุคคลและหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยได้เรียนรู้เพื่อการปรับตัวกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน ตัวผู้สูงวัยเองและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ต่าง ๆ ผสมผสานกับการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เอื้ออำนวยต่อผู้สูงวัย ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ : ผู้สูงวัย, การดำเนินชีวิต, พรหมวิหาร 4, ทิศ 6

^{*} Received 29 October 2024; Revised 29 December 2024; Accepted 30 December 2024

Abstract

Currently, Thai society has fully entered the aging society. It clearly shows that in every context of various communities, there are more elderly people than in the past. In addition, Thai society has Buddhism as its main religion, which has customs, traditions, and culture influenced by the principles of Buddhist teachings and are used as guidelines for daily conduct.

Therefore, this paper presents the issue of the elderly, namely the Buddhist teachings of the Four Brahmavihāras (holy abidings) and the Six Directions, as the elderly are religious persons who are part of the Four Assemblies, namely Buddhist monks (Bhikkhu), Buddhist nuns (Bhikkhuni), lay followers, and female lay followers. Therefore, it plays an important role in the application of the principles of Dharma teachings appropriately. This is to enable the elderly, including individuals and organizations related to the elderly, to learn to adapt to the context and changes within the elderly themselves and the environment appropriately. Furthermore, it has also created and developed various bodies of knowledge combined with practicing the principles of Buddhist teachings that facilitate the elderly to live happily.

Keywords : Elderly people, Lifestyle, 4 Brahmavihara, 6 Direction principle

บทนำ

สังคมไทยได้ก้าวสู่สังคมแห่งผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ ผู้สูงอายุคือผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป อาศัยอยู่ทุกจังหวัดทั่วภูมิภาค จากข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนธันวาคม 2566 พบว่า ไทยมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปทั่วประเทศ จำนวน 13,064,929 คน คิดเป็น 20.17% ของประชากรรวม มีผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 8,901,145 คน คิดเป็น 14% ของประชากรรวม (อุมาพร นิมิตระกุล และ พิมพ์ภาพร พรหมใจ, 2562) การที่สังคมไทยก้าวสู่สังคมของผู้สูงอายุ (Aging Society) อย่างเต็มรูปแบบจากข้อมูลสถานการณ์และแนวโน้มสังคมผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556-2573 ได้ระบุว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมาทำ

ให้ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยตั้งแต่ประมาณปี 2543-2544 คือ ประชากรอายุ 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด นอกจากสัดส่วนผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้นแล้วยังมีอีกตัวบ่งชี้หนึ่งแสดงถึงการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยคือดัชนีการสูงวัย (Aging Index) ซึ่งแสดงถึงการเปรียบเทียบโครงสร้างการทดแทนกันของประชากรกลุ่มผู้สูงวัย (อายุ 60 ปีขึ้นไป) กับกลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) โดยดัชนีการสูงวัยมีค่าต่ำกว่า 100 แสดงว่าจำนวนสูงวัยมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนประชากรเด็ก แต่ในทางตรงข้ามถ้าดัชนีมีค่าเกินกว่า 100 แสดงว่าจำนวนประชากรผู้สูงวัยมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก การที่มีสังคมสูงวัยเกิดขึ้นสถานการณ์เช่นนี้ ทำให้เราต้องสร้างความตระหนักร่วมกันเพื่อให้สามารถเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างทันทั่วทั้งที่และเหมาะสมต่อไป

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยนั้น โอกาสที่จะแยกออกจากกันนั้นเป็นไปได้ยากมาก เพราะเหตุว่ารากฐานของสังคมไทยนั้นไม่ว่าในอดีตถึงปัจจุบันนี้ก็ตามมีความสนิทชิดใกล้กับพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก เราลองนึกดูเถิดว่า วิถีชีวิตประจำวันผู้คนในแต่ละวันที่ต้องอาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายเพียงใด พุทธกันให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายนั่นเอง

สังคมไทยหรือประเทศไทยที่มีการจัดระเบียบด้วยกฎหมายซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางโลกอยู่ ก็ตามก็ยังมีความจำเป็นต้องอาศัยวินัยทางศาสนาเป็นรากฐานสังคมด้วย วินัย คือ การจัดระเบียบชุมชนหรือสังคมนั้น มีความหมายพื้นฐาน 2 ด้าน คือ ด้านลบกับด้านบวก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545, น.8-10) กล่าวคือ

ด้านลบ (ปิดช่อง) คือการจัดตั้งระบบระเบียบกติกาสังคมและมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปิดกั้นมิให้มีช่องโหว่ ที่จะทำให้กิเลสและความชั่วร้ายกำเริบลุกลาม หมายความว่า อะไรที่จะเป็น ช่องเปิดทางเปิดโอกาสให้ความชั่วขยายตัวแพร่กระจายมากขึ้น ก็ปิดกั้นเสีย เช่น พวกอบายมุข และอาชญากรรมต่าง ๆ วินัยด้านลบนอกจากต้องปิดกั้นโอกาสที่จะเป็นช่องทางลุกลามของความชั่วร้ายเบียดเบียนกัน และความลุ่มหลงมัวเมาต่าง ๆ ไม่ให้มีอาชญากรรมที่ละเมิดศีล 5 และให้สังคมพ้นจากอบายมุขแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ทางธรรมเน้นด้วย คือ การรักษาความเป็นธรรม ไม่ให้มีอคติ คือ การเสียความเป็นธรรมโดยมีความลำเอียงต่าง ๆ ทั้งลำเอียงเพื่อชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้เรื่อง และลำเอียงเพราะกลัว การรักษาความเป็นธรรม โดยมีความเสมอหน้าเสมอภาคนี้สำคัญมาก เพราะถ้าเสียความเป็นธรรม สังคมก็จะรักษาระเบียบไว้ไม่ได้ เอกภาพและความมั่นคงก็จะต้องกลายเป็นความริ้วรานและสั่นคลอน

ด้านบวก (เปิดโอกาส) คือ การจัดสรร เอื้ออำนวยโอกาสให้คนทำความดี พัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม ส่งเสริมการสร้างสรรค์ต่าง ๆ วินัยด้านบวกก็เป็นเรื่องสำคัญมาก การจัดโอกาสสนับสนุนส่งเสริมให้คนทำความดีกันนี้จะต้องเน้นมาก เมื่อมีเรื่องดี ๆ ที่คนมีใจรักอยากทำ และเราส่งเสริมให้โอกาสคนสร้างสรรค์ทำความดีนั้น เขาจะลืมหัดทำความชั่วไปเอง

ฉะนั้น วินัยจึงมีทั้งด้านลบและด้านบวก ด้านลบก็ไว้ป้องกันคนที่มีนิสัยไม่ดี ไม่มีการฝึกรอบมเลย ซึ่งเป็นการจำเริญที่จะต้องปิดช่องทำรอบกัน ไม่ให้มีโอกาสทำการร้าย ปิดกันไว้ไม่ให้มีช่องโหว่ให้เกิดการทำความชั่ว แต่จะต้องมาเน้นเรื่องการจัดสรรโอกาสที่จะทำความดี ทำให้วินัยนี้ มีความหมายที่แท้จริง

เพื่อให้การศึกษาและเกิดความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่มีความใกล้ชิดพระรัตนตรัยกว่าวัยอื่น เป็นประเด็นที่อาจจะเชื่อมโยงกันไปหลายมิติ ดังนี้

1. ก่อให้เกิดความเข้มแข็งควบคู่กับสถาบันหลักของชาติไทย การสร้างบ้านแปลงเมืองในอดีตถึงปัจจุบันและอนาคตนั้นย่อมอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับวินัยของบ้านเมือง ถึงแม้ในพื้นที่ทุกหย่อมหญ้าของประเทศไทยไม่มีแห่งใดที่อำนาจของกฎหมายจะเข้าไปควบคุมดูแลและใช้บังคับไม่ได้ เพราะเป็นอำนาจของกฎหมายที่บัญญัติไว้สูงสุด แต่กระนั้น ก็ไม่สามารถจะป้องกันหรือควบคุมดูแลประชาชนมิให้ทำผิดอย่างสนิทเท่ากับวินัยทางศาสนาได้ นี่เป็นข้อพิเศษที่เป็นเหมือนการเติมเต็มในสังคมที่ทำหน้าที่ควบคู่กันระหว่างสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันหรือเป็นชุมชน ได้แก่ อิทธิพลคำสอนที่มีความคิดเห็นหรือการตีความสอดคล้องกัน อันมีรากฐานความเชื่อและการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดเครือข่าย ที่ติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นธรรมชาติ

3. ก่อให้เกิดการแยกกลุ่ม ได้แก่ การที่มีความเชื่อ ค่านิยม ข้อมูลข่าวสารแบบใหม่เข้ามาปะปนผสมผสานทำให้เกิดข้อแตกต่างในทางปฏิบัติ ความแตกต่างนี้ทำให้เกิดการที่เรียกว่าปฏิรูปสังคมเดิมก็อาจเป็นไปได้

4. ให้แนวทางปฏิบัติแก่สังคม โดยเฉพาะศาสนพิธีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ในงานมงคล อวมงคลและหลักคำสอนต่าง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยจนถึงทุกวันนี้

5. ด้านคุณค่าในหลักธรรมคำสอนที่เป็นกรอบสำคัญในการดำเนินชีวิต เช่น การครองตน ครองคน และครองงาน ควรปฏิบัติตามหลักธรรม ดังนี้

ก) การครองตน ได้แก่ หิริ-โอตตปัปะ, ศีล 5 เว้นอบายมุข เป็นต้น

ข) การครองคน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4, พรหมวิหาร 4, เว้นอคติ 4 เป็นต้น

ค) การครองงาน ได้แก่ อธิบาท 4, ภิภูธัมมิกัตถะประโยชน์ 4, เว้นมิจฉาวณิชา

5 เป็นต้น

6. ด้านสุนทรียศาสตร์ ในมิติของศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ที่เกิดจากความงดงามภายในชีวิตซึ่งมาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม เป็นต้น

7. ทำให้สามารถเชื่อมต่อการปกครองในฐานะเป็นสมาชิกในสังคมเดียวกัน กล่าวคือ มีการนับถือศาสนาเหมือนกัน ในครอบครัว ชุมชน สังคมเดียวกัน อาจจะเรียกได้ว่าเกิดความ เป็นเจ้าของเดียวกัน เป็นชาตินิยมโดยตระหนกอยู่เสมอว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องรักษาและสืบทอดให้ สู่รุ่นลูกหลานต่อไป มีวิธีการส่งเสริมและสนับสนุนหลายอย่างเช่น การศึกษา ประเพณี การตั้ง ชมรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยโดยเฉพาะผู้สูงวัยนั้น มีมากมายทั้งในแง่ของการเป็นสื่อกลางในการจัดระเบียบทางสังคมให้คนอยู่ในสังคมน่าดีตาม หลักศาสนา บทบาทและหน้าที่ของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่มี ต่อสังคมไทยและวัฒนธรรมต่าง ๆ และเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงพระปรีชาญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ทั้งนี้ พระองค์ทรงตรัสรู้หลักธรรมที่เป็นประโยชน์อย่าง มหาศาลที่สามารถทดลองปฏิบัติให้เห็นเป็นผลก่อนจึงเชื่อ (อินตา ศิริวรรณ, 2550, น.33) พระพุทธศาสนาในฐานะวิถีชีวิตของสังคมไทย มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตคนไทยในทุกด้านตั้งแต่ เกิดจนตายในด้านพิธีกรรม เช่น การเกิดก็มีพิธีโกนผมไฟ พิธีโกนจุก พิธีแต่งงาน พิธีงานศพ ในกิจกรรมทางสังคม เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการศึกษา เป็นต้น ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานอยู่บนคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็น บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย และในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาก็ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้า กับหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตในสมัยโลกาภิวัตน์ (เดือน คำดี, 2541, น.255) คุณธรรม คือ สิ่งที่จะปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นประจำอยู่ในจิตใจของบุคคล คุณธรรมจัดเป็นลักษณะภายในและเป็น พื้นฐานของการปฏิบัติจริยธรรม บุคคลที่ดีจะต้องมีคุณธรรมประจำชีวิตตลอดเวลาและจะต้อง หนักแน่นในเหตุการณ์ มีสติตื่นตัว มีความรู้สึกไวต่อเพื่อนมนุษย์ บุคคลที่มีคุณธรรม คือ บุคคล ที่มีคุณสมบัติพิเศษ เด่น และคุณธรรมย่อมทำให้บุคคลเป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐ (จำนงค์ อติวัฒน์ สิทธิ, 2552, น.96)

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความคิดทางด้านการ พัฒนาจิตใจ เพราะพระพุทธศาสนาเน้นถึงธรรมะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนา สังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

ผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุคลากรที่มีส่วนสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยจะ สังเกตเห็นอย่างชัดเจนในการประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ นั้น จะมีผู้สูงอายุเกินครึ่งในพื้นที่แห่งนั้น มากกว่าบุคคลวัยอื่นเพราะต่างก็ไปทำหน้าที่ของตน เช่น วัยเด็กและวัยรุ่นไปเรียนหนังสือ วัยกลางคนไปประกอบอาชีพหน้าที่การงานกันเป็นส่วนใหญ่ จึงอาศัยผู้สูงอายุในการขับเคลื่อน

กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นสำคัญจากข้อมูลดังกล่าว ทำให้เห็นภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องปฏิบัติและหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณอย่างเหมาะสมกลมกลืนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือในเชิงปริมาณดูได้จากสถิติจำนวนบุคลากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ส่วนเชิงคุณภาพดูจากบทบาท กิจกรรม และผลที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมผู้สูงอายุร่วมกัน พัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและสังคม เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะได้นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุกับพรหมวิหาร 4 และ ทิศ 6 อันเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันและช่วยค้ำจุนในผู้สูงอายุได้บำเพ็ญตนที่เหมาะสมสำหรับการดูแลเอาใจใส่และเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงวัยกับบุคคลรอบข้างให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งชีวิตที่ดียิ่งต่อไป

ผู้สูงวัยกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีแนวคำสอนที่สอดคล้องกับบุคคลทุกเพศและทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุซึ่งเป็นส่วนสำคัญในพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะเป็นอุบาสกและอุบาสิกา เมื่อเป็นเช่นนั้นการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุจึงอาศัยหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องประคับประคองชีวิต ดังที่จะได้ยกตัวอย่างในที่นี้ ได้แก่ 1) พรหมวิหาร 4 และ 2) ทิศ 6

1. **พรหมวิหาร 4** แปลว่า หลักธรรมประจำเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เช่นพระพรหม เป็นธรรมอันเป็นเครื่องปฏิบัติของผู้ปกครอง ผู้อาวุโส หรือผู้อยู่ในฐานะที่เป็นใหญ่หรือผู้นำทั้งหลายก็ได้ รวมถึงผู้สูงวัยก็นับว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่อยู่ในความหมายนี้ด้วย มีคุณเครื่องปฏิบัติ 4 ประการ คือ

1) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข มักใช้ในสถานการณ์ที่ปกติ ได้แก่ ผู้สูงวัยย่อมเป็นมีที่ตั้งอยู่ในฐานะแห่งการเคารพนับถือจากบุตรหลานและคนทั้งหลาย เพราะเป็นผู้มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยิ้มแย้มแจ่มใสเสมอต้นเสมอปลาย ด้วยการแสดงออกทางสีหน้าท่าทางคำพูดและการกระทำ เมื่อใดบุคคลที่อยู่รอบข้างได้สัมผัสย่อมรู้สึกว่าจะมีความอบอุ่นและมีความสุข บุคคลที่บำเพ็ญความเมตตาอยู่เป็นนิตยชีวิตย่อมมีความสุขสงบและร่มเย็นอยู่เนื่อง ๆ และปรากฏในเมตตาสูตร (อง.เอกาทสก (ไทย) 24/15/425-426) ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาไว้ 11 ประการ ดังนี้ 1. หลับเป็นสุข 2. ตื่นเป็นสุข 3. ไม่ฝันร้าย 4. เป็นที่รักของมนุษย์ 5. เป็นที่รักของอมมนุษย์ 6. เทวดาทั้งหลายรักษา 7. ไฟ ยาพิษหรือ

ศัสตราภรณ์รำกรายไม่ได้ 8. จิตตั้งมั่นได้เร็ว 9. สีน้าสดใส 10. ไม่หลงลืมสติตาย 11. เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยม ย่อมเข้าถึงพรหมโลก (อง.เอกาทสก.(ไทย) 24/15/425-426)

2) กรุณา คือ ความสงสาร อยากให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ มักใช้กับสถานการณ์ที่บุคคลอื่นได้รับทุกข์ระกำลำบาก ประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือมีความผิดหวัง สูญเสียคนหรือสิ่งอันเป็นที่รัก ผู้สูงอายุมักจะแสดงออกถึงความกรุณาต่อบุตรหลานโดยการให้กำลังใจเพื่อปลอบประโลมและเป็นแรงกระตุ้นให้มีสติและกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคที่เข้ามาให้ทุเลาเบาบางลงไป รวมทั้งการช่วยอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคตามสมควรแก่บุตรหลานและบุคคลทั่วไปตามฐานะและความเหมาะสมก็สงเคราะห์อยู่ในหลักของความกรุณานี้ด้วย กรุณา คือ ความสงสาร คิดอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นรักประเภทที่เรียกว่า “รักมีแต่ให้” (ว.วิชฌเมธี, 2551, น.25-27)

3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสมหวัง เป็นความรู้สึกชื่นชมยินดีที่เห็นความสำเร็จของบุตรหลานและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนและดำรงอยู่เป็นแบบอย่างในฐานะบุพการีชน การมีส่วนร่วมในการแสดงมุทิตาดังกล่าวอาจไม่ได้แสดงออกอย่างเป็นทางการหรือมีรูปแบบที่แสดงออกในลักษณะพิธีการเสมอไป อาจแสดงออกด้วยวาจาหรือมีความปลื้มปิติที่เห็นภาพแห่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นในบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นแบบครอบครัวญาติพี่น้องเป็นสำคัญ มุทิตา เป็นรอยต่อทำให้คนเป็นพระโพธิสัตว์ ถ้าเราเห็นคนอื่นได้ดี แล้วเข็มไมล์หัวใจของเราไม่กระดิกด้วยริษยา แสดงว่าเราเริ่มมีพัฒนาการที่จะเป็นพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้นใครอยากเป็นพระโพธิสัตว์ให้บำเพ็ญมุทิตาจิตให้มาก ๆ เห็นคนอื่นได้ดีมีสุขแล้วเข็มไมล์หัวใจนี้ไม่กระดิกในทางลบเลย มีแต่เบิกบานผ่องใสกับเหมือนสายฝนตกมาแล้วหลังฝนพราห์ตึงก็งอกออกจากพื้นดิน เพราะมุทิตา ต่อคนอื่นหัวใจจึงสามารถหลุดพ้นจากความคับแคบของโชติตรวนแห่งความริษยาได้

4) อุเบกขา ความวางเฉยไม่ยินดียินร้ายเมื่อผู้อื่นถึงคราววิบัติ เป็นคุณธรรมที่อาศัยการทำงานของจิตที่ว่าง เรียกกันง่าย ๆ ว่า “ปลง” หรือ “ปล่อยวาง” ก็ได้ กล่าวคือ เป็นการปล่อยให้ลงปลงให้ได้ในสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้อารมณ์ผันแปรไปในความเศร้าโศกเสียใจ เพราะไม่ยึดติดหรือยึดมั่นในคน สิ่งของและเหตุการณ์ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนหรือคาดไม่ถึงให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา

อุเบกขา ใช้ในสถานการณ์ที่คนกำลังขัดแย้งกับหลักธรรม หลักการแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และหลักกฎหมาย เราควรปล่อยให้คนเหล่านั้นได้รับผิดชอบจากผลแห่งการกระทำด้วยตัวของเขาเอง โดยปราศจากการแทรกแซง เราวางตัวเป็นกลางด้วยความตื่นรู้ แล้วก็กันตัวออกมา เฝ้าดูคนทำผิดหลักการ ผิดหลักกรรม ผิดหลักธรรมนั้น รับผลแห่งการกระทำของเขาเองอย่างตรงไปตรงมา ตามลักษณะของความเห็นเหตุเป็นปัจจัยที่ว่า สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี สิ่งที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ดับไปก็เพราะสิ่งนี้ดับไป เราเป็นผู้ดู ผู้สังเกตการณ์

ปล่อยให้คนที่สวนทางกับหลักการ หลักธรรม หลักกรรมทั้งหลายนั้น รับผลซึ่งเขาได้ก่อเอาไว้ อย่างตรงไปตรงมา นั่นแหละคือการวางตัวเป็นกลาง การวางตัวเป็นกลางอย่างนี้ต้องใช้ปัญญา ขั้นสูง เพราะมีคนจำนวนมากที่พยายามวางตัวเป็นกลาง แต่เนื่องจากปราศจากปัญญา การพยายามวางตัวเป็นกลาง เลยกลายเป็นการปล่อยปละละเลย ฉะนั้น อุเบกขาจึงมีสอง ลักษณะ หนึ่ง อุเบกขาที่มาพร้อมกับปัญญา เป็นอุเบกขาที่แท้จริง พึงปฏิบัติ สอง อุเบกขาที่มาพร้อมกับความโง่ เรียกว่า อัญญาอุเบกขา เป็นอุเบกขาที่ควรหลีกเลี่ยง เพราะหากวางอุเบกขา ด้วยความโง่ ยิ่งพยายามวางอุเบกขากลายเป็นว่ายิ่งทอดธุระ ยิ่งปล่อยปละละเลย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคุณธรรมประจำกายและจิตใจของผู้สงฆ์เกี่ยวกับหลักพรหมวิหาร 4 ดังกล่าวมานี้ ย่อมสถิตอยู่ในตัวของผู้สงฆ์ที่นำเอาแบบอย่างและควรแก่การกราบไหว้บูชาแก่ บุตรหลาน นักปราชญ์ท่านจึงเปรียบคุณธรรมที่หล่อหลอมและบ่มเพาะอย่างลึกซึ้งในผู้สงฆ์ว่า เสมือนเป็นดังพระพรหม คือ ผู้เสกสร้างชีวิตและจิตวิญญาณที่เป็นสุขแก่บุตรหลาน อันเป็น เครื่องเกื้อหนุนจนเชื่อให้สถาบันครอบครัวมีความรักและมีความอบอุ่นมั่นคง

2. ทิศ 6 คือ บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคมดุจทิศที่อยู่ รอบตัว เป็นหลักปฏิบัติหน้าที่ซึ่งกันและกันของผู้สงฆ์และเหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัย ได้แก่

1. ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา
2. ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวา อาจารย์
3. ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา
4. อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย มิตร
5. เภฏฐิมทิศ คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว
6. อปริมทิศ คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ (ที.ปา.(บาลี) 11/198-204/202-

206)

1) ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า หรือทิศตะวันออก ทางธรรม หมายถึง มารดา-บิดา เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เราผู้เป็นบุตร-ธิดา ก่อนกว่าคนอื่น ๆ

2) ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวาหรือทิศใต้ ทางธรรมหมายถึง อาจารย์รวมทั้ง อุปัชฌาย์ และครูผู้สั่งสอนทุกระดับ เพราะท่านได้แนะนำพร่ำสอนชี้ผิดชี้ถูกให้แก่ศิษยานุศิษย์ เปรียบดังมือข้างขวาที่ต้องทำงานประจำที่สำคัญของเรา

3) ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง หรือทิศตะวันตก ทางธรรมหมายถึง บุตร-ภรรยา (สามี) เพราะเป็นผู้ที่ตามมาภายหลังตัวเราเอง

4) อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย หรือทิศเหนือ ทางธรรมหมายถึง มิตร สหาย ผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เปรียบด้วยมือซ้าย เพราะได้ช่วยเหลือเราเมื่อคราวจำเป็น

5) เกลฐิมทิส คือทิสเบื่องต่ำ หรือทิสเบื่องล่าง ทางธรรมหมายถึงคนที่ยอมตัวเป็นคน รับทำงาน ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ให้เรา เพราะไม่คิดค่าจ้าง สุดแล้วแต่เราจะให้รางวัล ในปัจจุบัน มีระบบลูกจ้างก็สงเคราะห์เข้าในข้อนี้

6) อุปริมทิส คือทิสเบื่องบน หรือเบื่องสูง ทางธรรมหมายถึง สมณพราหมณ์ ผู้สงบบจากบาป ผู้ประพฤติประเสริฐ ได้แก่ภิกษุและสามเณร เพราะเป็นผู้สูงโดยเพศและโดยคุณธรรม สมควรที่จะได้รับการเคารพนับถือบูชา จากเราผู้เป็นคฤหัสถ์ซึ่งเป็นเพศต่ำ

วิธีไหว้ทิส 6

อันจะไหว้ทิส 6 ทางธรรมมีมารดาบิดาเป็นต้นนั้น ต้องทำกิจในเบื่องต้น คือ ละกรรม กิเลส 4 อคติ 4 อบายมุข 6 รวม 14 อย่าง เสียก่อน เมื่อละได้แล้วจึงไหว้ทิส 6 ก็ย่อมจะเป็นผู้ปิดกั้นอันตรายจากทิส 6 เสียได้ และย่อมปฏิบัติเพื่อชนะโลกทั้งสอง คือ โลกนี้ 1 โลกหน้า 1 ก็ย่อม จะได้รับความสุขในโลกนี้ด้วย ครั้นตายไปก็ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ด้วย ฉะนั้น ควรไหว้ทิส 6 คือปฏิบัติตามหลักธรรมอันเป็นหน้าที่ประจำตัวบุคคลต่อไปนี้

1. ปุริตถิมทิส คือทิสเบื่องหน้า มารดาบิดา เป็นหน้าที่ของบุตร อันบุตรพึงไหว้ คือบำรุงด้วยสถาน 5 คือ

- 1) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ (ด้วยความกตัญญูทเวท)
- 2) ทำกิจของท่าน (คือเมื่อกิจการเกิดขึ้นก็ช่วยเหลือ ไม่เฉยเมย)
- 3) ดำรงวงศ์สกุล (คือรักษาเกียรติ-ขนบธรรมเนียมของสกุลไว้มิให้เสื่อม)
- 4) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก (คือไม่ประพฤติเป็นคนเสเพล)
- 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน (ด้วยความกตัญญูทเวท)

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหว้คืออนุเคราะห์บุตรด้วย สถาน 5

- 1) ห้ามมิให้ทำความชั่ว (คือชี้ให้รู้จักผิด-ชั่วแล้ว ห้ามมิให้ทำผิด-ชั่ว)
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (คือสอนให้รู้จักดี ส่งเสริมให้ทำดี ทำดีให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย)
- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (คือสละทรัพย์ ให้ศึกษาจนมีวิชาพาตัวรอดได้)
- 4) หากภรรยา (หรือสามี) ที่สมควรให้ (คือเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมให้บุตรรู้จักสตรี-บุรุษ ซึ่งเป็นคนดีอันสมควรจะแต่งงานกันได้)

5) มอบทรัพย์ให้ในสมัย (เช่นคราวแต่งงานก็มอบทรัพย์ให้เป็นทุนสำหรับตั้งตัวเป็นต้น)

2. ทักขินทิส คือทิศเบื้องขวา อาจารย์ เป็นหน้าที่ของศิษย์ อันศิษย์พึงไหว้คือ บำรุงด้วยสถาน 5

- 1) ลูกขึ้นยืนรับ (คือคอยต้อนรับหรือตามส่งเมื่อท่านมาหรือไป)
- 2) เข้าไปยืนคอยรับใช้ (คือเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือการงานของท่าน แม้ท่านจะใช้หรือมิได้ใช้ให้ทำ ถ้าเห็นเป็นการสมควรก็ทำ)
- 3) เชื้อฟุ้ง (คือตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน, วาง่ายสอนง่าย, ไม่ดื้อ)
- 4) อุปฐาก (คือยามท่านเจ็บป่วย ก็ช่วยรักษาพยาบาล บิบนวด เป็นต้น)
- 5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (คือเคารพศิลปวิทยาและผู้สอน, ไม่ดูหมิ่น ตั้งใจศึกษา เล่าเรียนจริง ๆ)

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหว้คืออนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน 5

- 1) แนะนำ (คือสั่งสอนให้ทำดี ให้ตั้งอยู่ในศีล ในธรรมไม่สอนในทางชั่ว)
- 2) ให้เรียนดี (คือให้เรียนวิชาที่ช่วยให้ตั้งตัวได้ดีในโลกทั้ง 2)
- 3) บอกศิลปะให้สิ้นเชิง (คือไม่ปิดบังอำพรางศิลปะบางอย่างไว้มิให้ศิษย์รู้)
- 4) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง (คือให้รางวัล หรือประกาศเกียรติคุณ)
- 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่ให้อดอยาก โดยฝากฝังเพื่อนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้อำนวยความสะดวก และให้ความปลอดภัย)

3. ปังฉิมทิส คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา เป็นหน้าที่ของสามี อันสามีพึงไหว้คือบำรุงด้วยสถาน 5

- 1) ยอเยอนับถือว่าเป็นภรรยา (คือเลี้ยงดูให้มีความสุข ไม่ขัดใจกัน ให้รางวัลหรือสรรเสริญตามสมควร)
- 2) ไม่ดูหมิ่น (คือไม่พูดจาตู่ถูกให้เจ็บช้ำน้ำใจ, ไม่นินทาให้ใครฟัง)
- 3) ไม่ประพฤติล่วงใจ (คือไม่คบหาหญิงอื่นในทางชั่วสาว)
- 4) มอบความเป็นใหญ่ให้ (คือมอบให้เป็นอิสระในกิจการภายในบ้าน)
- 5) ให้เครื่องแต่งตัว (คือหาเครื่องแต่งตัวมาให้ หรือให้ทรัพย์ไปหาเองตามชอบใจในโอกาสต่าง ๆ)

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหว้ คืออนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5

- 1) จัดการงานดี (คือฉลาดสามารถจัดระเบียบการงานในบ้านให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น)
- 2) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี (คือให้ความช่วยเหลือพ่อแม่ มิตร สหายญาติ ของผัวด้วยความเต็มใจ ไม่รังเกียจ)
- 3) ไม่ประพฤติล่วงใจผัว (คือไม่นอกใจไปคบชายอื่นในทางชั่วสาว)

4) รักษาทรัพย์ที่ผิวหามาได้ไว้ (คือเก็บไว้และใช้จ่ายพอสมควร ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ผลาญทรัพย์ด้วยอบายมุขทุกประเภท และต้องสงวนบูรณะของใช้ให้มั่นคง)

5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง (คือเอาใจใส่ทำงานทั้งภายในบ้านทั้งภายนอกบ้านตามหน้าที่, ไม่เกียจคร้านสันหลังยาวเอาแต่นอน หรือแต่งตัว เทียว คุดตลอดวัน)

4. อดตรทิส คือทิสเบื่อง่าย มิตร เป็นหน้าที่ของกุลบุตร อันกุลบุตรพึงไหว้ คือ บำรุงด้วยสถาน 5

- 1) ให้อภัย (คือมีใจกว้าง แบ่งของ ของตนปันให้แก่มิตร ตามสมควร)
- 2) เจรจาคด้วยคำไพเราะ (คือพูดจาแต่ถ้อยคำดีมีประโยชน์ และถูกกาลเทศะ)
- 3) ประพฤติประโยชน์ (คือทำพูดคิดช่วยเหลือมิตรตามกำลังและโอกาส)
- 4) เป็นผู้สมถะสม่ำเสมอ (คือเมื่อตนได้ดีมีลาภยศก็ไม่หยิ่ง, มิตรตกอับก็ไม่ทับถม, ประครองตนให้เสมอต้นเสมอปลาย)
- 5) ไม่แก่งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง (คือมีความซื่อสัตย์ต่อมิตร ไม่คิดทรยศหักหลังมิตร ไม่อิจฉาริษยาต่อมิตร)

มิตรได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหว้คืออนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 5

- 1) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว (คือเมื่อมิตรเลินเล่อหลงผิด ก็หาทางให้ถอนตัวกลับมาในทางถูก เช่น ให้เลิกจากเพื่อนักเลงเล่นการพนัน เป็นต้น)
- 2) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว (คือเมื่อมิตรหลงผิด เช่น ติดการพนัน เป็นต้น จนต้องขายทรัพย์สมบัติ ก็ช่วยซื้อไว้อีก่อน , แล้วขายคืนให้ภายหลังโดยไม่คิดกำไร)
- 3) เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้, (คือเมื่อมิตรประสบอัคคีภัย เป็นต้น ก็ยินดีช่วยเหลือเกื้อกูล ให้มิตรรู้สึกเย็นใจ ในยามเดือดร้อน)
- 4) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ (คือไม่เมินเฉยในยามมิตรตกทุกข์ได้ยาก)
- 5) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร (คือเคารพนับถือ ให้เกียรติไม่เหยียดหยามมิตร ตลอดถึงเทือกเถาเหล่ากอของมิตร)

5. เภฏฐิมทิส คือ ทิสเบื่อง่าย บ่าว, ลูกจ้าง เป็นหน้าที่ของนาย, นายจ้าง อันนายจ้างพึงไหว้ คือบำรุงด้วยสถาน 5

- 1) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง (คือให้งานพอดีกับกำลังความรู้ความสามารถและเวลา)
- 2) ให้อาหารและรางวัล (คือตอบแทนความเหน็ดเหนื่อยด้วยข้าวปลาอาหาร หรือทรัพย์ค่าอาหาร เป็นต้น และให้รางวัลเป็นพิเศษตามสมควร)
- 3) รักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ (คือมีสวัสดิการ ถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ช่วยเหลือรักษา มิให้ว่า “ดีแต่ใช้ เจ็บไข้ไม่รักษา”)

4) แจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน (คือหาของดีมีรสแปลกมาแจกคนใช้ หรือลูกจ้างให้เขาได้กินบ้างในบางครั้ง)

5) ปลอยในสมัย (คือปลอยให้เขาพักผ่อนหย่อนใจ ในสมัยเทศกาลต่าง ๆ หรือในเมื่อเขาสามารถแล้ว ลาออกไปประกอบอาชีพส่วนตัว ก็ปลอยไป)

บ่าวหรือคนใช้ และลูกจ้างได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหว คืออนุเคราะห์ นาย-นายจ้างด้วยสถาน 5

1) ลูกขึ้นทำงานก่อนนาย (คือ มีใจกว้าง, รักงาน, รักนาย-นายจ้าง, ขยันลุกขึ้นทำงานก่อนนาย-นายจ้าง หรือก่อนเวลาที่กำหนดไว้)

2) เลิกการงานทีหลังนาย-นายจ้าง (คือไม่เลิกงานก่อนนาย-นายจ้าง หรือไม่เลิกงานก่อนเวลาที่กำหนดไว้, แต่เลิกทีหลังนาย-นายจ้าง หรือเลิกหลังเวลาที่กำหนดไว้)

3) ถือเอาแต่ของที่นาย-นายจ้างให้ (คือไม่มั่งงายมือไว หยิบฉวย เอาของที่นาย-นายจ้างยังไม่อนุญาตให้)

4) ทำการงานให้ดีขึ้น (คือใช้ปัญญาปรับปรุงการทำงานให้เสร็จเรียบร้อยและรวดเร็วขึ้น ทำงานให้ได้มากยิ่งขึ้น ประหยัดเวลาได้มากเข้า)

5) นำคุณของนาย-นายจ้างไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ (คือไปที่ใด ๆ ก็นำเอาความดีของนาย-นายจ้าง ไปสรรเสริญพูดยกย่อง แต่ไม่ควรนำเอาความไม่ดีของนาย-นายจ้าง ไปนินทาเป็นอันขาด)

6. อุปริมาธิ คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ เป็นหน้าที่ของกุลบุตร อัญกุลบุตร ถึงไหวคือบำรุงด้วยสถาน 5

1) กายกรรมคือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

2) วจีกรรม คือพูดอะไร ๆ

3) มโนกรรม คือคิดอะไร ๆ

4) ไม่ปิดประตู (คือไม่ห้ามมิให้เข้าบ้านเรือน, แต่อนุญาตกล่าวคือยินดีต้อนรับ อาราธนา ให้เข้าบ้านได้)

5) ให้อามิสทาน (คือถวายปัจจัย 4 ที่จำเป็นในชีวิต)

สมณพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมไหวคืออนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 6

1) ห้ามมิให้กระทำความชั่ว (คือสอนให้รู้จักความชั่ว ให้เห็นโทษของความชั่ว แล้วห้ามมิให้ทำความชั่ว)

2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (คือสอนให้รู้จักความดี ให้เห็นผลดีของความดี แล้วแนะนำให้ตั้งตนอยู่ในความดี)

3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม (คือมีความหวังดี มีเมตตาจิตแนะนำในการประกอบอาชีพ ที่ไม่มีโทษทางกฎหมาย และทางศาสนา)

4) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (คือนำเรื่องที่เป็นประโยชน์ เรื่องใหม่ ๆ มาเล่าให้ฟัง ปลุกใจให้ ตื่นหันต่อเหตุการณ์)

5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง (คือสอนให้ละเอียดลออ ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่สอนให้คลุมเครือ)

6) บอกทางสวรรค์ให้ (คือสอนให้ปฏิบัติถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา อันเป็นทางไปสู่คติโลกสวรรค์)

เมื่อกุลบุตรมาไหว้ทิศ 6 ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม อันเป็นหน้าที่ประจำตัวอย่างนี้ ย่อมชื่อว่าได้ปิดทิศ 6 สกटकัณธันตรายมิให้เกิดมีมาแต่ทิศทั้ง 6 นั้น

บุคคล 6 จำพวก มีมารดาบิดาเป็นต้น ได้ชื่อว่า ทิศ 6 เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเข้าไปเปรียบด้วยทิศใหญ่ทั้ง 6 ในทางโลกโดยเป็นทิศอันกุลบุตร (คือลูกที่ดี) ฟังไหว้เมื่อได้ไหว้แล้วก็เชื่อว่าเป็นทิศที่ได้ปิดไว้ จึงเป็นที่เกษมปลอดภัย ไม่มีภัย

ดังนั้น เมื่อยังมีได้ไหว้ทิศใหญ่ทั้ง 6 ในทางธรรม ถึงแม้ว่าได้ไหว้ทิศทั้ง 6 ในทางโลกเหมือนสิ่งกาลกมณพ ลูกขึ้นแต่เช้า มีผมเผ้า ผ่าผอนเปียกชุ่มด้วยน้ำ ประนมมือไหว้ทิศใหญ่ทั้ง 6 ตามคำของบิดาเมื่อใกล้จะตายได้สั่งไว้ ก็ชื่อยังมิได้ไหว้ทิศใหญ่ทั้ง 6 เลย เพราะว่ายังมิได้ปิดกัณธันตรายที่จะพึงเกิดมีมาแต่ทิศเหล่านั้น ทิศเหล่านั้น ยังไม่เป็นที่เกษม ปลอดภัย ยังมีภัย ส่วนบุคคลทั้ง 6 เหล่านี้ ที่เปรียบด้วยทิศใหญ่เมื่อกุลบุตรได้ไหว้ให้ถูกวิธี แล้วย่อมเป็นทิศที่ถูกปิดกัณธันตราย เป็นทิศที่เกษมสวัสดิ์ ไม่มีภัย ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า ทิศ 6 ในอริยวินัย คือในทางธรรม อันเป็นข้อแนะนำของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ (พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.9), อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1, น.337-346) เมื่อบุคคลรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความสุขและความเจริญทั้งในหน้าที่การงานและการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่ผ่านช่วงวัยต่าง ๆ มาแล้ว ย่อมมีความรู้ ประสบการณ์และทักษะชีวิตมาทุกมิติ จะสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวประยุกต์ใช้ในปัจจุบันและอนาคตอย่างเหมาะสมต่อไป

บทสรุป

ผู้สูงวัยกับการดำเนินชีวิตตามหลักพรหมวิหาร 4 และทิศ 6 ผู้สูงอายุสามารถนำไปประยุกต์ใช้หลักพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชนและสังคมด้วยดี เป็นการหนุนเสริมที่ทรงคุณค่าผู้สูงวัยในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ลูกหลานและบุคคลทั่วไป ถึงแม้จะมีข้อจำกัดบางประการคืออายุและสุขภาพที่เสื่อมลงเป็นธรรมดา แต่สิ่งที่สะท้อนให้

เห็นถึงบทบาทและหน้าที่อันโดดเด่นของผู้สูงวัยซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างชัดเจนนั่นก็คือกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งจนถึงปัจจุบันนี้ส่วนแล้วต่อเกิดจากการขับเคลื่อนของผู้สูงวัยเป็นสำคัญ เพราะวัยหนุ่มสาวจะมุ่งเน้นไปเพื่อการศึกษาเล่าเรียนและประกอบสัมมาชีพเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสารสนเทศจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วก็อาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและบทบาทของผู้สูงวัยไปบ้าง

นอกจากนี้ในสภาพปัจจุบันมีหน่วยงานทางราชการ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สมาคมผู้สูงวัย และโรงเรียนผู้สูงวัย เป็นต้น ร่วมกันในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลผู้สูงวัย มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้สูงวัย ซึ่งได้เข้ามาดูแลและประสานงานให้ผู้สูงวัยได้มีสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อเตรียมพร้อมในการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและยุคสมัยที่มีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ผู้สูงวัยมีการปรับตัวได้ดีขึ้นและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุขตามอัตภาพ

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2552). พุทธจริยธรรมกับการพัฒนานักพัฒนาสังคม. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2567 จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14306>.
- เดือน คำดี. (2541). ศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.9). (2549). อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1 สำหรับนักธรรม และธรรมศึกษาชั้นตรี. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545) จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ว.วิชเมธี. (2551). รักแท้คือกรุณา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด.
- อินตา ศิริวรรณ, (2550) พระพุทธศาสนากับสังคม, กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล.
- อุมาพร นิมิตรกุล และพิมพ์ภาพพร พรมใจ. (2562). การพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานผู้จัดการดูแลผู้สูงอายุ เขตสุขภาพที่ 1. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2567 จาก <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/JGMP/article/view/5899/3881>

